Adelina Piatkowski si Feliciei Vant-Stef, Editura Stiintificã, Bucuresti, 1961

Istorii
Herodot (aprox. 484 i.e.n.-425 i.e.n.)

este primul dintre istoricii greci care ne transmit informații prețioase despre populația şi teritoriul Daciei

IV, 48. Istrul, cel mai mare dintre toate fluviile pe care le cunoaştem, curge şi vara şi iarna mereu deopotrivă de mare, fiind dintre fluviile Sciției cel dintâi dinspre apus. Pricina că Istrul a ajuns cel mai mare fluviu este faptul că şi alte râuri se varsă în el. Iată râurile care îi sporesc apele: prin ținutul Sciției [1] curg cinci mari cursuri de apă. Pe unul sciții îl numesc Porata [2], elenii Pyretus, iar celelalte sunt: Tiarantos [3], Araros [4], Naparis [5] şi Ordessos [6]. Râul pomenit mai întâi [7], bogat în apă, avându-şi cursul spre răsărit [8], îşi împreună apele cu Istrul. Al doilea pomenit, Tiarantos, curge ceva mai spre apus şi este mai mic. Araros, Naparis şi Ordessos, curgînd între acestea două, se varsă şi ele în Istru. Aceste râuri, izvorâte din pământ scit, măresc apele Istrului. Venind de la agatârşi [9], fluviul Maris [10] îşi uneşte de asemenea undele cu ale Istrului [11].

IV, 93. Înainte de a ajunge la Istru [12] [Darius] îi supune mai întâi pe geții [13] care se cred nemuritori, căci tracii care au în stăpânirea lor Salmydessos [14] şi care locuiesc la miazănoapte de Apollonia şi de oraşul Mesambria [15] - numiți skymiazi [16] şi nipsei [17] - i s-au închinat lui Darius fără nici un fel de împotrivire. Geții însă, care luaseră hotărârea nesăbuită [18] [de a-l înfrunta] au fost robiți pe dată, măcar că ei sunt cei mai viteji şi mai drepți dintre traci.

IV, 94. Iată în ce chip se socot ei nemuritori [19]: credința lor este că ei nu mor, ci că cel care piere se duce la Zamolxis – divinitatea lor [20] - pe care unii îl cred acelaşi cu Gebeleizis [21]. Tot în al cincilea an aruncă sorții, şi întotdeauna pe acel dintre ei pe care cade sorțul âl trimit cu solie la Zamolxis, încredințându-i de fiecare dată nevoile lor [22].

Trimiterea solului se face astfel: câțiva dintre ei, aşezându-se la rînd, țin cu vârful în sus trei sulițe, iar alții, apucându-l de mâini şi de picioare pe cel trimis la Zamolxis, îl leagănă de câteva ori şi apoi, făcându-i vânt, îl aruncă în sus peste vârfurile sulițelor. Dacă, în cădere, omul moare străpuns, rămân încredințați că zeul este binevoitor; dacă nu moare, atunci îl învinuiesc pe sol, hulindu-l că este un om rău; după ce aruncă vina pe el, trimit pe un altul. Tot ce au de cerut îi spun solului cât mai e în viață. Când tună şi fulgeră, tracii despre care este vorba trag cu săgețile în sus, spre cer, şi îşi amenință zeul [23], căci ei nu recunosc vreun alt zeu afară de al lor [24].

IV, 95. După câte am aflat de la elenii care locuiesc în Hellespont şi în Pont [25], acest Zamolxis, fiind om [ca toți oamenii], ar fi trăit în robie la Samos ca sclav [26] al lui Pythagoras, fiul lui Mnesarchos [27]. Apoi, câştigându-şi libertatea, ar fi dobândit avuție multă şi, dobândind avere, s-a întors bogat printre ai lui. Cum tracii duceau o viață de sărăcie cruntă şi erau lipsiți de învățătură, Zamolxis acesta, care cunoscuse felul de viață ionian şi moravuri mai alese [28] decât cele din Tracia, ca unul ce trăise printre eleni şi mai ales alături de omul cel mai înțelept al Elladei, lângă Pythagoras, a pus să i se clădească o sală de primire unde-i găzduia şi-i ospăta pe cetățenii de frunte; în timpul ospețelor, îi învăța că nici el, nici oaspeții lui şi nici urmaşii acestora în veac nu vor muri, ci se vor muta numai într-un loc unde, trăind de-a pururea, vor avea parte de toate bunătățile. În tot timpul cât îşi ospăta oaspeții şi le cuvânta astfel, puse să i se facă o

locuință sub pământ. Când locuința îi fu gata, se făcu nevăzut din mijlocul tracilor, coborând în adâncul încăperilor subpământene, unde stătu ascuns vreme de trei ani. Tracii fură cuprinşi de părere de rău după el şi-l jeliră ca pe un mort. Ân al patrulea an se ivi însă iarăşi în fața tracilor şi aşa îi făcu Zamolxis să creadă în toate spusele lui. Iată ce povestesc [elenii] că ar fi făcut el.

IV, 96. Cât despre mine, nici nu pun la îndoială, nici nu cred pe deplin câte se spun despre el şi locuința lui de sub pământ; de altfel, socot că acest Zamolxis a trăit cu multă vreme mai înaintea lui Pythagoras. Fie că Zamolxis n-a fost decât un om, fie că o fi fost [într-adevăr] vreun zeu de prin părțile Geției, îl las cu bine. Aşadar, geții care duc astfel de viață, fiind supuşi de perşi, urmară şi ei grosul oştirii.

IV, 104. Agatârşii însă sunt bărbații cei mai gingaşi şi poartă mereu podoabe de aur [29]. Femeile le au de-a valma, ca să se lege între ei ca frații, şi astfel, înrudiți fiind cu toții, să nu mai fie roşi de pizmă şi ură între ei. În ce priveşte celelalte obiceiuri se apropie de traci.

V, 3. După indieni, neamul tracilor este cel mai mare [30] dintre toate popoarele; dacă ar avea o singură conducere [31] şi ar fi uniți în cuget, ei ar fi, după părerea mea, de neînfrânt şi cu mult cei mai puternici dintre toate semințiile pământului. Dar unirea lor e cu neputință şi nu-i chip să se înfăptuiască, de aceea sunt ei slabi. Tracii poartă multe nume [32], fiecare după ținutul în care locuieşte, dar toți au, în toate, obiceiuri asemănătoare, în afară de geți, de trauşi şi de cei care locuiesc mai sus de crestoni [33].

V, 4. Dintre aceste seminții trace, obiceiurile pe care le au geții, care se cred nemuritori, le-am arătat. Trauşii, în toate privințele, au aceleaşi datini ca ceilalți traci, numai că la naşteri şi la înmormântări iată ce fac: rudele se aşează în jurul nou-născutului şi încep să bocească câte rele are să îndure, odată ce s-a născut, înşirând toate pătimirile omului; pe mort însă îl îngroapă jucând şi veselindu-se, sub cuvânt că de-acum se află în deplină fericire, scăpat de atâtea necazuri.

V, 5. Cei care locuiesc mai sus de crestoni [34] au următoarele obiceiuri. Fiecare ține mai multe neveste; când moare unul dintre ei, o mare zarvă se iască printre femei ăi griji serioase printre prieteni, ca să afle care dintre ele a fost cea mai iubită de bărbatul lor. Celei alese i se face următoarea cinste: copleşită de laudele bărbaților şi ale femeilor, ea este sugrumată lângă mormânt de cea mai apropiată rudă, iar după aceea este înmormântată împreună cu bărbatul ei. Celelalte încearcă o adâncă durere, deoarece pentru ele este cea mai mare ruşine să nu fie alese.

V, 6. La ceilalți traci există următoarea rânduială: îşi vând copiii pentru a fi duşi peste hotare. Pe fete nu le țin din scurt, ci le lasă să trăiască cu bărbații pe care îi vor, dar pe femei le păzesc straşnic; îşi cumpără femeile de la părinții lor pe bani grei. Ei socot tatuajul [35] un semn de distincție, iar a nu fi tatuat ca lipsă de noblețe; la ei, trândăvia este un lucru foarte ales, în vreme ce munca câmpului, îndeletnicirea cea mai umilitoare [36]; a trăi de pe urma războiului şi a jafului este cel mai frumos fel de viață. Acestea sunt cele mai de seamă datini ale lor.

V, 7. Cinstesc numai pe următorii zei: pe Ares, pe Dionysos [37] şi pe Artemis [38]. Regii lor, spre deosebire de ceilalți cetățeni, cinstesc dintre zei mai ales pe Hermes şi numai pe el se jură, susținând că îşi trag obârşia din Hermes.

V, 8. Înmormîntările celor cu stare se fac astfel: țin mortul la vedere timp de trei zile şi, după ce jerfesc animale de tot soiul, benchetuiesc, jelindu-l mai întâi; apoi îl înmormântează arzându-l sau, în alt chip, îngropându-l în pământ; iar, după ce înalță

mormântul, rânduiesc întreceri de tot soiul, în care cele mai mari răsplăți sunt statornicite, pe bună dreptate, pentru lupta corp la corp [39].

Acestea sunt deci obiceiurile tracilor la înmormântare.

Note

[1] În concepția lui Herodot, la răsărit de Carpați şi de agatârşi.

[2] Porata (Pyretos) este Prutul.

[3] Tiarantos, după majoritatea comentatorilor, este Siretul.

[4] Araros este, probabil, Buzăul care, în acest caz, va fi avut două numiri, una scită, Araros, şi alta, Musaeus sau Buzaeus – vezi Radu Vulpe, Piroboridava, Bucureşti, 1931.

[5] Naparis este probabil Ialomița.

[6] Ordessos este şi după asemănarea numelui Argeşul (Minns, Scythians and Greeks, Cambridge, 1913 p. 28). V. Pârvan, Getica, II, p. 42, susține că Ordessos e o formă modificată de Herodot, că de fapt, şi în antichitate Argeş se pronunța aproape ca azi (Argessis). Cf. tot V. Pârvan, Getica şi Dacia: Civilizații străvechi, 1957, p. 103. În enumerarea celor cinci afluenți din stânga Dunării care străbat teritoriul de azi al patriei noastre, Herodot începe şi termină cu două nume identificabile: Porata-Pyretos-“Prutul” şi Ordessos-“Argeşul”, amândouă situate la extremitățile unei regiuni de stepă (“scitice”). Al doilea râu, “ceva mai spre apus şi mai mic”, Tiarantos, este Siretul, nume care coincide şi fonetic cu Sarat-Seretos (atestat şi sub această formă). În ce priveşte celelalte trei, expresia lui Herodot διά μέσου τούτων ίόντες a produs încurcătură ăi a devenit punct de plecare pentru controverse. Luată literal, expresia ar însemna sau că cele trei râuri ar curge între Prut şi Siret, ceea ce pe teren nu se verifică, sau că Tiarantos ar fi egal cu Oltul, ceea ce ne-ar obliga să identificăm Siretul cu Araros. S-ar putea ca expresia διά μέσου τούτων ίόντες (verbul ίόντες neînsemnând neapărat “curgând”, cum ar fi ρέουτες, ci “mergând”) să aibă un sens vag şi să se refere la dimensiunile râurilor, “ținându-se printre ele”, ca mărime, iar nu la poziția lor. Oltul, după toate probabilitățile, nu poate fi avut în vedere printre cele cinci râuri, pentru că nu este un râu “scitic”, fiind cu totul în afara stepelor pe care le parcurg celelalte râuri. Pentru apele României, cf. V. Pârvan, Getica, II, p. 42.

[7] Adică Prutul.

[8] Πρός ήώ ρέων nu înseamnă aici “curgând spre răsărit”, ci mai degrabă, aşa cum am tradus, “având cursul spre răsărit”, adică în comparație cu celelalte ape enumerate aici, Prutul este situat cel mai spre răsărit.

[9] Din Transilvania de astăzi, căci agatârşii locuiau în podişul Transilvaniei.

[10] Maris este Mureşul, prelungit de Herodot până la Dunăre prin cursul Tisei inferioare.

[11] Pentru ştirile lui Herodot privind patria noastră vezi şi M. Simache şi Th. Cristescu, Ştirile geografice ale lui Herodot despre ținuturile noastre, Buzău, 1942.

[12] Herodot nu cunoştea decât pe geții dintre Balcani şi Dunăre, pentru că nu s-a oprit la Istria, de unde ar fi putut culege informații suficiente. Geții din Moesia (din dreapta Dunării) nu sunt decât o ramură a triburilor gete; cei din stânga Dunării, numiți daco-geți, erau tracii septentrionali, care au populat Dacia începând cu epoca bronzului, şi s-au întins până la Oderul mijlociu şi Vistula inferioară (vezi V. Pârvan, Getica, II; cf.

şi Thucydides, Războiul peloponesiac, cartea I, cap. XCVI: "Geții şi cei din părțile acelea sunt vecini cu sciții şi trăiesc la fel în corturi, fiind toți arcaşi călări".

[13] Geții, pomeniți de Herodot şi atestați de mai mulți scriitori antici, printre care Plinius, *Historia naturalis*, cartea a IV-a, cap. XXV, sunt o ramură a tracilor, stabiliți între Istru (Dunăre) şi Munții Haemus (Balcani). O altă ramură tracă, geto-dacii, sunt strămoşii noştri de baştină, vechii locuitori ai teritoriului de azi al patriei noastre.

[14] Salmydessos, localitate în Tracia, pe râul Salmydessos, dispărută ulterior. Despre râu vezi Xenofon, Anabasis, cartea a VII-a, cap. V.

[15] Apollonia şi Mesambria erau colonii greceşti pe coasta Mării Negre, spre Tracia. Azi Apollonia este Sizeboli, iar Mesambria, Misivri.

[16] Skyrmiazii, după Stephanos Bizantinul, au fost un popor învecinat cu geții.

[17] Nipseii au fost locuitorii oraşului Nipsa din Tracia.

[18] Adică pricina înrobirii lor a fost exagerata lor bărbăție, datorită căreia au nesocotit forțele uriaşe ale duşmanului şi s-au încumetat să îl înfrunte. Despre idealizarea geților în acest pasaj, pe acelaşi plan cu a sciților (cf. Homer, Iliada, cântul XIII, vers 6: "oamenii cei mai drepți"); vezi C. Balmuş, O apreciere a lui Herodot asupra geților, în "Buletinul ştiințific al Acad. R. P. R., secțiunea de ştiințe istorice, filozofice, economico-juridice", III, 1951, p. 25-29.

[19] Prin "nemuritori" trebuie înțeles că geții credeau un numai că după moarte sufletul un piere – credință răspândită la multe alte popoare antice – ci că ajunge în tovărăşia zeilor. Despre credințele geților vezi V. Pârvan, Getica, II.

[20] Zalmoxis, Zamolxis, Salmoxis sau Samolxis era socotit un δαίμων, o divinitate cu puteri mai mici decât ale unui zeu, θεός. Herodot îl numeşte însă şi θεός. De fapt, Zamolxis era zeul suprem al geților, ca Zeus la greci. Pentru etimologia numelui vezi Porphyrios, Vita Pythagorae, 14, Zalmos-"piele" (pentru că se spunea că Zamolxis a fost înfăşurat, după naştere, în piele de urs). Vezi şi V. Pârvan, Getica, III, p. 151 şi urm.; I. I. Russu, Limba traco-dacilor, Editura Academiei R. P. R., 1959, p. 81 dă următoarea etimologie: Zamolxis, zeul suprem al geto-dacilor, este un nume cu rădăcină indo-europeană, *gheme-l – "pământ, sol; pământean", şi este înrudit cu cuvântul zemelo – "pămînt, Terra Mater" şi gr. Semele, mama lui Dionysos; cf. şi Hesychios: ζεμελεν βάρβαρον ἀνδράποδον Φρύγες.

[21] Gebeleizis – etimologia numelui se apropie de lituanianul giva şi leizis - "dătătorul de linişte". Cf. şi, D. Detschew, Die thrakischen Sprachreste, Wien, 1947,, p. 100, şi V. Pârvan, Getica, p. 157 şi urm.

[22] Pentru sacrificiul uman asemănător la celți, făcut tot din patru în patru ani, dar nu cu oameni liberi ci cu captivi de război, vezi Diodor din Sicilia, Bibliotheca, cartea a V-a, cap. XXXII, 6.

[23] V. Pârvan, Getica, III, p. 153, susține că geții trăgeau cu săgeți spre cer nu pentru a-şi amenința zeul, ci pentru a se solidariza cu el, iar verbul ἀπειλέουσι – "amenință" din text este probabil o formă coruptă a unui alt cuvînt.

[24] Sfârşitul acestei fraze, "căci ei nu recunosc vreun alt zeu afară de al lor", este interpretat de C. Daicoviciu, Herodot şi pretinsul monoteism al geților, Alba Iulia, 1945, astfel: "căci ei cred că (cel care tună şi fulgeră) nu e alt zeu decât al lor", adică numai zeul lor tună şi fulgeră, combătând astfel teza că geții ar fi monoteişti, teză bazată în special pe această frază din Herodot. Despre politeismul geto-dac, arătând ăi divinitățile atestate arheologic ca aparținând cultului de pe teritoriul Daciei, C. Daicoviciu a tratat

mai pe larg în La Transylvanie dans l'antiquité, Bucureşti, 1945, p. 72-73. C. Daicoviciu arată că în nici un caz Gebeleizis nu era confundat cu Zalmoxis. "Monoteismul" dac este efectul unei interpretări diletantice şi neştiinţifice atribuită în mod greşit de unii învăţaţi români şi lui Pârvan. Autorul Geticelor, care cunoştea în mod profund istoria religiilor, vorbea de henoteism, ceea ce nu exclude politeismul, ci îl ierarhizează. Este forma de religie comună tuturor popoarelor indo-europene.

[25] Deci de la grecii care au colonizat ţărmurile Propontidei şi ale Pontului Euxin, locuri vizitate de Herodot.

[26] Grecii mai înstăriţi îşi cumpărau adesea sclavi de la populaţiile trace, dovadă numele de sclavi: Davus, Getes, Geta, atestate în literatura greacă şi latină.

[27] De la Zamolxis a învăţat – după părerea grecilor din Hellespont – teoriile pitagoreice, despre nemurirea sufletului şi transmigraţiunea lui (metempsihoza). V. Pârvan, Getica, III, p. 153 şi urm. susţine că grecii n-au înţeles nimic din credinţa geţilor, aceeaşi cu a popoarelor indo-europene din Europa centrală ăi septentrională, în esenţă credinţa în nemurirea sufletului şi continuarea vieţii după moarte alături de Zamolxis în cer; grecii au atribuit influenţei lui Pythagoras credinţe ale popoarelor de la nord de Grecia (vezi şi C. Daicoviciu, La Transylvanie dans l'antiquité, p. 40). C. Daicoviciu înclină să vadă în caracterul celest al divinităţii Zamolxis, iniţial divinitate chtoniană, o influenţă scită sau cimmeriană. Despre influenţa iraniană asupra divinităţii geto-dace şi transformarea caracterului ei iniţial, cf. V. Pârvan, Dacia, p. 71.

[28] "Felul de viaţă ionian şi moravuri mai alese" se opuneau felului de viaţă primitivă a "barbarilor".

[29] Aurul şi-l procurau probabil din nisipurile aurifere ale unor râuri.

[30] Herodot exagerează numărul tracilor; de altfel şi Tracia şi-o imaginează mai vastă decât era, deoarece nu cunoştea exact cursul Istrului; bineînţeles, dacă îi include şi pe tracii din nordul Dunării, Herodot se apropie de adevăr.

[31] Deşi Herodot vorbeşte în cartea a VII-a, cap. CXXXVII, despre "Sitalkes, regele tracilor", el nu-şi închipuie că vreun rege trac s-a aflat vreodată în fruntea tuturor tracilor. Şi, într-adevăr, dacă Herodot îi include printre traci şi pe dacii din nordul Dunării, el are dreptate.

[32] În privinţa seminţiilor trace şi a numelor lor, Strabo, Geografia, fr. 48, dă un număr de 22; Herodot, în cursul Istoriilor, vorbeşte de 19, astfel: bessi – cartea a VII-a, cap. CXI; bisalţi – cartea a VIII-a, cap. CXVI; bistoni – cartea a VII-a, cap. CX; brygi – cartea a VI-a, cap. XLV; geţi – cartea a IV-a, cap. XCIII; dersai – cartea a VII-a, cap. CX; dolonci – cartea a VI-a, cap. XXXIV; hedoni – cartea a VII-a, cap. CX; ciconi – cartea a VII-a, cap. CX; crestoni – cartea a V-a, cap. III; crobizi – cartea a IV-a, cap. XLIX; kirmiani – cartea a IV-a, cap. XCIII; nipsei – cartea a IV-a, cap. XCIII; odomanţi – cartea a VII-a, cap. CXII; odryzi – cartea a IV-a, cap. XCII; peţi; sapei; sarţi – cartea a VII-a, cap. CX; trauşi – cartea a V-a, cap. III.

[33] Crestonii, locuitorii ţinutului Crestoniei, între râul Axios şi Strymon, în sudul Macedoniei, pe râul Trauos; vezi Herodot, cartea a VII-a, cap. CIX; cartea a VII-a, cap. CXXIV, cartea a VIII-a, cap. CXVI.

[34] Despre obiceiul tracilor din sus de crestoni de a-şi lua în căsătorie mai multe femei, vezi Menandros, la Strabo, Geografia, 297, care pune în gura unui personaj ce reprezintă un sclav trac următoarele cuvinte: "Fiecare dintre noi ia în căsătorie, dacă un

zece sau unsprezece femei, douăsprezece sau şi mai multe". Ajustarea acestei ştiri şi a altora similare la V. Pârvan, Getica, Bucureşti, 1926, p. 169-171.

[35] Despre obiceiul tracilor de a purta "stigmate", adică de a se tatua, vezi Herodot, cartea a IV-a, cap. CIV; Cicero, De officiis, II, 25; Dion Chrysostomos, p. 233: "Ce-i? Ai fost în Tracia? Eu, da. Ai văzut, aşadar, acolo pe femeile libere pline de stigmate şi purtând cu atât mai multe stigmate şi mai colorate, cu cât se socot mai nobile şi din [părinți] mai nobili". Vezi şi V. Pârvan, Getica, p. 169-171.

[36] În general, în antichitate, încă din democrația militară, iar în sclavagism cu atât mai mult, munca fizică prestată pentru procurarea celor necesare traiului a fost considerată de stăpânii de sclavi ca o îndeletnicire josnică, rezervată sclavilor; de aici, trândăvia aparținea nobililor, ea constituia un titlu de noblețe.

[37] Pentru cultul lui Dionysos la traci, vezi Herodot, cartea a VII-a, cap. CXI

[38] Despre cultul zeiței Artemis la traci, vezi Herodot, cartea a IV-a, cap. XXXIII.

[39] În greacă, la Herodot, μουνομαχίη (etimologic, "luptă izolată"), "luptă între doi adversari", în special lupta între doi oameni înarmați, ceea ce constituie o foarte mare primejdie, de unde şi răsplata cea mai mare.